

ALGIMANTO MACKAUS IR LIŪNĖS SUTEMOS AUTOBIOGRAFINIAI TEKSTAI, ARBA APIE IŠDIDUMĄ EGZILYJE

GITANA VANAGAITĖ

Lietuvos edukologijos universitetas

ISSN 1392-0588 (spausdintas)

ISSN 2335-8769 (internetinis)

<https://doi.org/10.7220/2335-8769.69.8>

2018. 69

SANTRAUKA. Straipsnyje analizuojami nužemintųjų generacijai priskiriamų poetų Algimanto Mackaus ir Liūnės Sutemos autobiografijos bei autobiografiniai tekstai, skelbti Lietuvoje ir išeivijoje. Bandoma išryškinti pagrindinį jų savivokos klausimą „Kas aš esu pasirinkęs emigraciją?“, kuris nuolat iškyla tiek jų grožiniuose, tiek gyvenimo tekstų kūriniuose. Straipsnyje, pasitelkus egzistencinės filosofijos teiginius, siekiama parodyti, kad atsakymas į šį klausimą – tai naujų klausimų kėlimas, kurių leksiniai sandai remiasi visai egzistencinei filosofijai reikšmingomis sąvokomis, tokiomis kaip kaltė, atsakomybė, laisvė, absurdas, maištas.

RAKTAŽODŽIAI: Algimantas Mackus, Liūnė Sutema, autobiografija, egzistencializmas, kaltė, sąmoningumas.

Autobiografijų, kaip jas apibrėžia literatūros mokslas, nei Algimantas Mackus, nei Liūnė Sutema nėra parašę. Liūnė Sutema yra parašiusi daugiau autobiografinę refleksiją knygai *Egzodo rašytojai. Autobiografijos*¹, o Mackus ir to nepadarė. Minėtame autobiografijų rinkinyje perspausdinama jo kalba, pasakyta per knygos *Neornamentuotos kalbos generacija ir augintiniai* pristatymo vakarą Čikagoje 1963 metais kovo 9 dieną, ši kalba vėliau buvo išspausdinta žurnale *Metmenys*², o dar vėliau – Virginijaus Gasiliūno parengtoje Mackaus straipsnių, pasisakymų, laiškų ir poezijos rinktinėje *Ir mirtis nebus nugalėta*³. Rinktinėje yra skyrius „Publicistika, eseistika“, o jame – itin reikšmingi, kultūrinę ir gyvenimišką laikyseną atskleidžiantys Mackaus tekstai: „Iš užrašų apie egzilę“, „Absurdas ir viltis“, „Rašytojas egzilyje“. Savo minties jėga, egzistenciniu skauduliu ir gyvybingumu šitie tekstai ir šiandien tebėra svarbūs bei įdomūs. Tekstai atviri, sąžiningi, provokatyvūs, klausiantys ir ieškantys sunkiai randamų, o dažnai taip ir neatrandamų atsakymų.

¹ [Liūnė Sutema]. In *Egzodo rašytojai. Autobiografijos*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1994, 691–696.

² Mackus A. Iš žodžio „Neornamentuotos kalbos generacijos ir augintinių“ pristatymo vakare. *Metmenys*, 1965, nr. 9, 8–12.

³ Mackus A. *Ir mirtis nebus nugalėta*. Vilnius: Vaga, 1994.

Vienas svarbiausių Mackaus klausimų – tai klausimas apie išėivio savivoką, jos anatomiją ir kainą. Tenka tik apgailestauti, kad šių tekstų, ypač „Iš užrašų apie egzilę“, reikšmės nėra padarytos sudėtinėmis mūsų kultūros prasmėmis. Gasiliūnas šią mintį yra kėlęs 2013 metais vasario 7-osios savajame tinklaraštyje:

Man rodos, kad mes nesiryžtame mėginti atsakyti į A. M. iškeltus esminius klausimus. Ką jis turėjo galvoj užrašydamas 1963-iais: „Rodos, jau sakiau: dviese esame vienas, keturiese – du, ir taip toliau. Esu Polineikas, esu Eteoklis, bet esu ir Kreontas. kažkas dar priklauso nuo manęs. Ir tai palengvina gyventi. Aš dar galiu uždrausti palaidoti Polineiko kūną.“⁴ Savivokos – kas aš esu – kvintesencija [?], – kol kas neišsifruota, neišskleista *kitais* žodžiais. Sofoklio ar Jeano Anouilh'o *Antigonė* kaip raktas? O kodėl gi ne. [Yra A. M. tekstas „J. A. *Antigonės* belaukiant“, rašytas 1954-ais; spėtina – Anouilh'o Polineiką, Eteoklį ir Kreontą A. M. turi galvoj].⁵

KITŲ ŽODŽIŲ KONTEKSTAS, ARBA ŽMOGIŠKASIS APSISPRENDIMAS TIKROVĖS ATŽVILGIU

Norint *kitais* žodžiais, anot Gasiliūno, išskleisti Mackaus savivokos kvintesenciją, reikėtų stabtelėti prie istorinio laiko, kuriame teko Mackui bei Liūnei Sutemai gyventi ir dirbti, refleksijų. Tos refleksijos – tai Mackaus ir Liūnės Suteamos bendramžių ar šiek tiek už juos vyresnių įvairūs autobiografiniai pasisakymai. Jie steigia tam tikras žiūros ir suvokimo, susijusių su galimomis savivokos perspektyvomis, konfigūracijas, kurios ne tik leidžia sujungti į vieną prasmę Mackaus ir Liūnės Suteamos autobiografinius pasisakymus apie save egzilyje, bet ir pamatyti tų pasisakymų specifiką bei išskirtinumą. Pirmasis momentas yra kaltės išgyvenimas, prezuponuojantis įvairius kitus egzistencinės laikysenos aspektus, tokius kaip atsakomybė, įsipareigojimas, laisvė ir pan.

1963 metų spalio 27-ąją Alfonsas Nyka-Niliūnas, perskaitęs Vinco Mykolaičio-Putino poezijos rinkinį *Būties valanda*, dienoraštyje įrašė:

Mane tik dabar pasiekęs naujas Putino eilėraščių rinkinys *Būties valanda*, išėjęs po tiekos gniuždymo metų, galėtų vadintis ir *Prisikėlimo valanda*, nes tai tikras šio žymaus poeto prisikėlimas. *Et omnis qui credit...* Bet aš čia turiu galvoje tik poeziją.⁶

Ironiškai šiame dienoraščio įrašė nuskambantis lotyniškos frazės fragmentas yra iš evangelisto Jono aprašyto pasakojimo apie Lozorius prikėlimą iš numirusių. Iš tiesų, tai yra Jėzaus žodžiai, pasakyti jo pasitikti išėjusiai Mortai: „Jėzus jai tarė:

⁴ Mackus A. Iš užrašų apie egzilę. In *Ir mirtis nebus nugalėta*, 523.

⁵ Gasiliūnas V. Tarp kitko: trupiniai apie Algimantą Mackų. Prieiga internete <<http://virginijusg.blogspot.lt/2013/02/409-tarp-kitko-trupiniai-apie-algimanta.html>> [žiūrėta 2018 02 07].

⁶ Nyka-Niliūnas A. *Dienoraščio fragmentai 1938–1975*. Vilnius: Baltos lankos, 2002, 392.

Aš esu prisikėlimas ir gyvenimas. Kas tiki mane, – nors ir numirtų, bus gyvas. Ir kiekvienas, kuris gyvena ir tiki mane, neragaus mirties per amžius. Ar tai tiki?⁷

Ši frazė gali būti skaitoma ir kaip intertekstinė nuoroda į Putino romano *Altorių šešėly* antrąją dalį „Eina gyvenimas“, kur tik atvykusiam į Kalnynų parapiją Vasariui jau kitą dieną liepiama dalyvauti laidotuvėse ir pasakyti pamokslą:

Tą vakarą kun. Vasaris, nors buvo išvargęs po ilgos kelionės arkliais, ilgai nėjo gulti. Jis mokėsi iš lenkiško rinkinio gedulingą pamokslą tema: *Et omnis qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet* – kiekvienas, kuris tiki mane, nors būtų ir numiręs, gyvens.⁸

Ironija, pasak Giuseppe'ės Colombero, yra „viena iš pranašumo pozicijos charakteristikų“⁹. Po lotyniškosios frazės einanti Nykos-Niliūno ištartis – „Bet aš čia turiu galvoje tik poeziją“ – yra sudėtingais dialektiniais ryšiais grįstas teisingo, arba turinčio pranašumą, ir neteisingo, arba prasikaltusiojo, vertinimas. Šis vertinimas, apimantis platų žmogiškosios laikysenos spektrą, pirmiausia yra etinio pobūdžio. Ir nuo to, kaip save pozicionuoja kalbantysis, priklauso jo angažavimasis vienai ar kitai barikadų pusei. Tiesa, galima angažuotis visai gyvenimo įvairovei ir sudėtingumui. Tikroji tiesa, pasak Søreno Kierkegaard'o, gali būti tik subjektyvi; be to, tiesos negalima žinoti: tiesoje galima tik „būti“ arba „nebūti“. Tokia tiesa neabejotinai bus atvira egzistuojančiam ir nuolat besikeičiam pasauliui. Taip tiesą Kierkegaard'as iš gnoseologinės kategorijos paverčia žmogaus moralinio įsitikinimo dalyku, kažkuo, kas nėra atskirta nuo asmens, kas nėra tik mąstymo rezultatas, nepaliečiantis žmogaus būties¹⁰. Šiek tiek kitoks nei Nykos-Niliūno žmogiškojo apsisprendimo tikrovės atžvilgiu judesys yra užfiksuotas, pavyzdžiui, chrestomatiniu tapusiam 1948-aisiais parašytame Jono Aisčio eilėraštyje:

Vienas kraujo lašas būt tave nuplovęs,
O varge jo vieno tu pasigedai,
Nors stiprybę sėmėm iš didžios senovės –
Liko netesėti mūsų pažadai...

Vienų vienas žodis būt tave apgynęs,
Bet varge jo vieno tu pasigedai,
Nors visi žadėjom mirti už tėvynę –
Liko netesėti mūsų pažadai...¹¹

⁷ Evangelija pagal Joną 11, 25–26. In *Naujas Testamentas*. Antrasis papildytas specialus leidimas. Iš graikų k. vertė kun. Č. Kavaliauskas. Kaunas: Lietuvos vyskupų konferencijos leidinys, 1988.

⁸ Mykolaitis-Putinas V. *Altorių šešėly*. In *Raštai*, t. 4. Vilnius: Vaga, 1992, 260.

⁹ Colombero G. *Nuo žodžių į dialogą: psichologiniai asmenų tarpusavio komunikacijos aspektai*. Iš italų k. vertė R. Paleckytė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2004, 89.

¹⁰ Repšys J. S. Kjerkegoras ir egzistencializmas. In *Filosofijos istorijos chrestomatija: XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija*. Sudarė B. Genzelis. Vilnius: Mintis, 1974, 100.

¹¹ Aistis J. *Katarsis*. Vilnius: Vaga, 1988, 336.

Itin sudėtingų sprendimų pareikalavusius pasirinkimus suvedęs į pašėpantį Putino laikysenos vertinimą, Nyka-Niliūnas jam taiko kriterijus, kurie daugiau yra abstraktaus mąstymo rezultatas, neužčiuopiantis žmogiškosios būties komplikacijų. Kaip pasakytų Mackus, trūksta „tikros tragiškumo dimensijos, ne tiesos“¹². Todėl Putinui taikoma ironija negali susilaukti jokio atsako nei pasiaiškinimo, nes „su ironija nepasiginčysi: tai juk viso labo pašaipa, o ne kritika, kuri darytų pastabas ar nurodytų klaidas <...>“¹³.

Judesys nuo išorinės tikrovės link jos refleksijos, link klausimo, ką pasitraukimo tiesa reiškė asmeniui, jo nesibaigiančiam savivokos procesui, yra užfiksuotas Antano Škėmos autobiografijoje:

1944 m. kartu su šeima sėdėjau prie Kybartų akt. J. Palubinsko giminių globojamas ir laukiau – dievai žino ko. Ten pat man paaiškėjo, kad mano heroizmas ribotas. Vienas buvęs lietuviškos kariuomenės kapitonas pasiūlė man keliauti į Žemaitiją, pas besiorganizuojančius partizanus. Neišlaikiau šio žygio ir su šeima atsidūriau Vokietijoje. Todėl skeptiškai vertinu išėivijoje esančių kariškių skelbiamą heroizmą: jis nėra pirmos rūšies. Pirmieji herojai žuvo ir žūsta Lietuvoje. Gal dėl netinkamos kondicijos, treningo stokos ir reikalingumo svetur – pateisinama civilinių Lietuvos gyventojų išėivija. Bet jie tebus antraeiliai herojai.¹⁴

Panašiai klausimą apie sudėtingą besikeičiančių politinių sistemų tikrovę ir žmogaus apsisprendimą tos tikrovės akivaizdoje ar akistatą su ja autobiografinių pasisakymų knygoje *Egzodo rašytojai. Autobiografijos* yra kėlę keturiese: Škėma, Algirdas Julius Greimas („Sutikdamas dalyvauti šioje knygoje, pirmiausia pareiškiu, jog esu ne išėivis, o politinis pabėgėlis“¹⁵), Liūnė Sutema ir Mackus.

Liūnė Sutema autobiografinėje refleksijoje, susitelkdama į svarbiausius gyvenimo įvykius, taip pat žengia žingsnį link pasirinkimų, kuriančių vidinės tikrovės reikšminius atramos taškus, definicijos, priklausančios etinei plotmei: „Vokiečiai davė leidimą, ir 1944 m. liepos mėnesį išvažiavom. Man ką tik buvo suėję septyniolika metų. Jaučiuosi dėl to kalta. Ir turbūt taip jausiuosi tol, kol galėsiu Lietuvai kuo nors padėti...“¹⁶ Pasak Kierkegaard'o, kaltė atsiranda nežinojimo būseną (nekaltybę) konvertavus į žinojimą. O tai reiškia, kad „tuo pačiu ši nežinojimo konversija į žinojimą įvyks ir kitoje dėmens pusėje – nekaltumo būseną bus neišvengiamai konvertuojama į kaltės sąmonę“¹⁷. Kierkegaard'o kaltės sąmonės konceptas veda

¹² Mackus A. Iš užrašų apie egzilę, 512.

¹³ Colombero G. *Nuo žodžių į dialogą: psichologiniai asmenų tarpusavio komunikacijos aspektai*, 90.

¹⁴ Škėma A. *Autobiografija*. In *Egzodo rašytojai. Autobiografijos*, 719.

¹⁵ [Algirdas Julius Greimas 1917–1992]. In *Egzodo rašytojai. Autobiografijos*, 265.

¹⁶ [Liūnė Sutema]. In *Egzodo rašytojai. Autobiografijos*, 693.

¹⁷ Bachmetjevas V. Etinė stadija ir jos ribos Sørenio Kierkegaard'o filosofijoje. *Žmogus ir žodis*, 2012, nr. 4, 93.

į nuodėmės sampratą, kuri gali būti aiškinama tiek religiniame, tiek sekuliariame (etiniame) kontekste.

<...> nuodėmė pasirodo kaip „aš-nepasielgiau-tinkamai“ sąmonė. Net jei individas laikosi visų taisyklių, įstatymų <...>, jis negali būti tikras, kad jis nepasijaus kaltas. Kaltos <...> sąžinės išgyvenimas pasižymi tuo, jog jis ne visuomet sutampa su universaliais priimtais etiniais standartais.¹⁸

Liūnė Sutema vis tiek savo autobiografinėje refleksijoje, tiek įvairiuose dieno-raščio įrašuose grįžta prie kaltės sąmonės, vis keldama klausimą apie neišnaudotą galimybę pasilikti Lietuvoje. Taip ji aktualizuoja kaltę lydintį nerimą, kuris, pasak Kierkegaard'o, reiškiasi kaip „vidujai prieštaringas fenomenas, kaip traukos ir baimės mišinys, kaip smalsumo ir draudimo priešprieša“¹⁹. Bijodama šią vidinę trauką realizuoti realybėje („Bijau, kad nebesusikalbėčiau su žmonėmis“), Liūnė Sutema grįžta į paliktą gimtinę mintimis. Besisiejantis su etine ir egzistencine kalte šis grįžimas jos sąmonėje ryškina nuolat patiriamą konfliktą tarp visuotinumų ir individualumo²⁰. Pasak Kierkegaard'o, individo „etinis uždavinys ir yra nuolat save išreikšti visuotinybėje ir atsakyti savo individualumo vardan tapimo visuotinybe. Kai tik individas ima reikšti savo individualumą prieš visuotinybę, tai jis nusideda ir tik šitai pripažindamas gali su visuotinybe vėl susitaikyti.“²¹ Tačiau iš autobiografinių Liūnės Sutemos užrašų panašu, kad susitaikymą su visuotinybe nuolat keitė individualumo proveržiai, todėl egzistencinės kaltės išgyvenimas yra esminis ir nuolatinis:

Rašydama poeziją, galvoju, kad jeigu būčiau ta septyniolikmetė mergaitė, kuri sakė, jog nepaliks Lietuvos... Aš visą laiką grįžtu ir savo mintimis, ir savo gyvenimu. Gailiuos, kad nepaklausiau tėvo ir nelikau Lietuvoj. Ir tada – nežinau... Žiūriu čia į tuos varnėnus, kurie palangėje mano pabertą duoną lesa, ir galvoju apie kurdus, kurie savo krašte miršta badu... Kokia neteisybė!²²

„Žodyje gavus literatūrinę Vinco Krėvės premiją“ antrindamas Liūnei Sutemai, Mackus kaltės sąmonės judesį išveda į egzistencinio išdidumo plotmę:

Jeigu esame alkanieji bežemiai, ar viltis, kad būsime pasotinti žeme, kuriai turėjome priklausyti ir kuri turėjo priklausyti mums, nėra absurdiška? Jeigu tos vilties nesama, belieka įsiprasminti pasinėrus į pačias egzilės gilumas, kad po mūsų ateinantiems sąžiningai ištartumėm: jokia egzistencija nėra tiek reikšminga, kad ją fiziškai vertėtų pratęsti žemės palikimo kaina.

¹⁸ *Ibid.*, 94.

¹⁹ *Ibid.*, 93.

²⁰ „Kai išėjo pirmasis mano rinkinys, man pasidarė labai liūdna, kad atsiskyriau nuo visų savo draugų – poetų, kad pasimečiau... ir buvo baisu“ (694).

²¹ Kierkegaard S. *Baimė ir drebjimas*. Iš danų k. vertė J. Adomėnienė. Vilnius: Aidai, 1995, 110.

²² [Liūnė Sutema]. In *Egzodo rašytojai. Autobiografijos*, 695.

Iš tikrųjų aš siūlau beprasmišką egzilės gyvenimą, nes daugiau negu žodžiai kalba gyvenimai; ir siūlau išdidumo kupiną egzilę, nes tokioje egzilėje palieka vietos ir mūsų karčios egzistencijos ironijai, skausmui ir tiesai išsakyti. Nuolatinis sau išdidumo priepuolis tegul baigiasi tik tuomet, kai baigsis mūsų gyvenimai.²³

KALTĖS SĄMONĖ NUOLATINIO IŠDIDUMO PRIEPUOLIO ŠVIESOJE

Mackaus formuluotė apie nuolatinį sau išdidumo priepuolį yra atsiradusi kaip negailestinga, visus įmanomus socialinius vaidmenis ir gyvenimo aplinkybes atmetusi akistata su savim, t. y. su savąja egzistencija. Gal todėl toje akistatoje su savąja egzistencija kertiniu sandu tampa mirtis, kuri, anot Karlo Jasperso, yra reikšmingiausia žmogaus situacija, valdanti visas kitas situacijas. Matydamas mirtį kaip natūralią žmogaus gyvenimo galimybę, Jaspersas ją laiko savotišku egzistencijos veidrodžiu²⁴. Mackus, žvelgdamas į egzodą iš mirties akivaizdos, jame išskiria dvi esmines – puikybės ir išdidumo – situacijas ar egzistencines asmens laikysenas:

Ar tai nebus mūsų *hybris*²⁵, toji lygybė: išėivija – bendruomenė – tauta? Antikinėje tragedijoje *hybris* baudžiamas kapitaline bausme. Tik graikai žinojo ir *semnotes*²⁶. Jie žinojo žmogaus majestotą, skirtumą tarp mirties būdų. Tragedija baigiasi ten, kur nėra sąmoningumo neišvengiamumui. Melodramoj protagonistas nežino pabaigos. Todėl jiniai ir nėra tragedija. <...> Būti netikėtai suvažinėtam irgi nėra tragedija. Bet mirtis melodramoj yra visiškai pralaimėjimas. Mirtis tragedijoje – ne. Aš pasigendu savyje tragiškos vilties. Jeigu ją turėčiau, aš išbrisičiau iš išėivioskos painiavos.²⁷

Hybris yra tragedijos sąlyga. Tik po jo ateina kitos sąlygos. Dabar ir klausiu: išėivija – ar tai tragedija, ar pasišalinimas iš tragedijos dimensijų?²⁸

Mackaus formuluotė apie „išdidumo kupiną egzilę“ panaikina prielaidas žvelgti į egzilio situaciją iš aukos ar herojaus perspektyvos, išryškindama tiesiog žmogišką žvilgsnį, leidžiantį ir įgalinantį kito nuopolį priimti kaip savą, nepriešinti savęs kitam, matyti save kaip ištikusios istorinės nelemties dalį ir toje ištiktyje bandyti kurti prasmę. Žmogiškumas išryškėja tik per santykį su kitu. Kaip ir išdidumas. Pasak anglų sociologo Anthony'io Giddenso, išdidumas yra „pagrįstas socialiniu

²³ Mackus A. [Žodis gavus literatūrinę Vinco Krėvės premiją]. In *Ir mirtis nebus nugalėta*, 528.

²⁴ Repšys J. K. Jaspersas ir egzistencialistinė filosofija. In *Filosofijos istorijos chrestomatija: XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija*, 386.

²⁵ Gasiliūnas šį graikišką žodį knygos *Ir mirtis nebus nugalėta* komentaruose (717) aiškina taip: nusikalstamas išpuikimas, įžūlus didžiavimasis prieš dievus.

²⁶ Šįkart Gasiliūnas ne tik paaiškina *semnotes* reikšmę: išdidumas, didybė, bet ir kelia klausimą „Ar ne tai turėjo omeny siūlydamas „išdidumo kupiną egzilę“?“, bandydamas susieti dviejų tekstų – „Iš užrašų apie egzilę“ ir „[Žodis gavus literatūrinę Vinco Krėvės premiją]“ – reikšminius koncentrus (717).

²⁷ Mackus A. Iš užrašų apie egzilę, 514–515.

²⁸ *Ibid.*, 515.

ryšiu“, nes „jį nuolatos gali pažeisti kitų reakcijos“²⁹. Egzilyje ryšys, komunikacija įgauna kitas prasmines bei emocines įkrovas, bet tik individuali pastanga gelbsti nuo įtrūkio tarp žodžio ir laikysenos:

Ne vien tik Jūsų, bičiuliai egzilėj, ir savęs turiu paklausti, cinišku juoku, netikinčiojo tikėjimu – kokia distancija tarp tavęs ir tavo šešėlio žodyje, kokia distancija tarp žinios ir tavęs, tarp tavęs ir teisės žinią suprasti?³⁰

Individuali pastanga, tas žmogiškasis apsisprendimas tikrovės atžvilgiu – vienintelė galimybė pasipriešinti galingajai egzilio palydovei – absurdo realybei. Kai nebesi namie, kai esi nublokštas į kitokių tradicijų ir įpročių šalį, kai tradicija nebegali pasakyti, ką ir kaip privalai rinktis³¹, tik visiškas situacijos išsąmoninimas, tik savojo orumo gynimas yra vienintelė patikima, nors ir be galo trapi, realybė. Bet ji vienintelė, pasak Mackaus, pačia racionaliausia sąmone savąjį pralaimėjimo pasmerkimą suvokiančiam egzilui gali garantuoti tragišką, išsąmonintą ir išdidų likimą³². Iš kitos pusės, pasak Albert'o Camus, žmogus gali tik paneigti absurda, o ne jį sunaikinti. „<...> tik absurdo pajautimas gražina į vieną iš nepamišimo sąlygų – tikrovės realų supratimą, kad mes, išeiviai, išskiriant asmeninius, visuomeniškai nesvarbius, nereikšmingus, dažnai patogius ir šiltus gyvenimus, maža ką begalime realizuoti.“³³ Taigi, egzilis, apnuogindamas egzistencinę situaciją, dar labiau išryškina žmogaus laisvės ribas ir pagrindinę žmogaus užduotį, kad prasmės įgyvendinimas, keičiantis aplinkybėms, vyksta kaskart iš naujo. Nes žmogus, Viktoro Franklio žodžiais, „nėra laisvas nuo aplinkybių, jis tegali pasirinkti laikyseną tomis aplinkybėmis“³⁴. Nors žmogaus laisvė ir yra baigtinė, bet ji apima „jo galimybę rinktis santykį su savimi pačiu, pažvelgti į save ir šiuo tikslu pirmiausia atsitraukti nuo savęs“³⁵. Tačiau egzilo savivoka tegali pasiūlyti maištą prieš absurda:

Iš tikrųjų aš siūlau beprasmišką egzilės gyvenimą, nes daugiau negu žodžiai kalba gyvenimai; ir siūlau išdidumo kupiną egzilę, nes tokioje egzilėje palieka vietos ir mūsų karčios egzistencijos ironijai, skausmui ir tiesai išsakyti.³⁶

²⁹ Giddens A. *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Iš anglų k. vertė V. Radžvilas. Vilnius: Pradai, 2000, 90.

³⁰ Mackus A. Iš užrašų apie egzilę, 518.

³¹ Viktoras Franklis: „<...> dvasinę pilnametystę liudija žmogaus atsisakymas tiesiog perimti atsakymą į prasmės klausimą iš tradicijos“. In Franklis V. *Žmogus prasmės akivaizdoje*. Iš vokiečių k. vertė A. Merkevičiūtė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2010, 51.

³² Mackus A. Iš užrašų apie egzilę, 522.

³³ Mackus A. Absurdas ir viltis. In *Ir mirtis nebus nugalėta*, 448–449.

³⁴ Franklis V. *Žmogus prasmės akivaizdoje*, 58.

³⁵ *Ibid.*, 60.

³⁶ Mackus A. [Žodis gavus literatūrinę Vinco Krėvės premiją]. In *Ir mirtis nebus nugalėta*, 528.

VIETOJ IŠVADŲ

Egzistencinė filosofija mirtį laikė svarbiausia žmogiškosios egzistencijos situacija, išryškinančia žmogaus gyvenimo beprasmiškumą. Iš kitos pusės, pasak Franklio, tik po mirties visiškai įvyksta žmogaus gyvenimo visuma: „<...> tai, ką žmogus mirdamas įkurdina pasaulyje, yra savastis. Juk savastis iš tikrųjų nesti, ji visada tik „tampa“. Ji apskritai negali „būti“ kitaip, tik *tapusi*, būtent tapusi *užbaigta*. O užbaigta ji tėra mirties akimirka.“³⁷ Mirties išryškinti Liūnės Sutemos ir Mackaus individualių siužetų pasirinkimai pabrėžia ištikimybę sąmoningai išgyventai ir suvoktai situacijai: „Mes privalome būti sąmoningi savo situacijai, ir todėl privalome įprasti į tuštumą.“³⁸ O tuštumoje veriasi viena vienintelė egzilo tiesa – kontradikcija. Tai – ta pati kontradikcija, kuri nuo antikos laikų žymi Polineiko, Eteoklio ir Kreonto istoriją. Įstatymo ir subjektyvios tiesos kontradikcija, „savo paties dangus ir savo paties pragaras“³⁹ – žmogaus istorija, kuri jam nutiko ir buvo jo paties sąmoninga pastanga sukurta. Ir kurią tik mirtis išryškino.

LITERATŪRA

- Aistis J. *Katarsis*. Vilnius: Vaga, 1988.
- Bachmetjevas V. Etinė stadija ir jos ribos Soreno Kierkegaard'o filosofijoje. *Žmogus ir žodis*, 2012, nr. 4, 92–97.
- Colombero G. *Nuo žodžių į dialogą: psichologiniai asmenų tarpusavio komunikacijos aspektai*. Iš italų k. vertė R. Paleckytė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2004.
- Egzodo rašytojai. Autobiografijos*. Vilnius: Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1994.
- Filosofijos istorijos chrestomatija: XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija*. Sudarė B. Genzelis. Vilnius: Mintis, 1974.
- Franklis V. *Žmogus prasmės akivaizdoje*. Iš vokiečių k. vertė A. Merkevičiūtė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2010.
- Gasiliūnas V. Tarp kitko: trupiniai apie Algimantą Mackų. Prieiga internete: <http://virginijusg.blogspot.lt/2013/02/409-tarp-kitko-trupiniai-apie-algimanta.html> [žiūrėta 2018 02 07].
- Giddens A. *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Iš anglų k. vertė V. Radžvilas. Vilnius: Pradai, 2000.
- Kierkegaard S. *Baimė ir drebėjimas*. Iš danų k. vertė J. Adomėnienė. Vilnius: Aidai, 1995.
- Mackus A. Iš žodžio „Neormanentuotos kalbos generacijos ir augintinių“ pristatymo vakare. *Metmenys*, 1965, nr. 9, 8–12.
- Mackus A. *Ir mirtis nebus nugąlėta*. Vilnius: Vaga, 1994.
- Mykolaitis-Putinas. *Altorių šešėly*. In *Raštai*, t. 4. Vilnius: Vaga, 1992.
- Naujasis Testamentas*. Antrasis papildytas specialus leidimas. Iš graikų k. vertė kun. Č. Kavaliauskas. Kaunas: Lietuvos vyskupų konferencijos leidinys, 1988.
- Nyka-Niliūnas A. *Dienoraščio fragmentai 1938–1975*. Vilnius: Baltos lankos, 2002.

³⁷ Franklis V. *Žmogus prasmės akivaizdoje*, 36.

³⁸ Mackus A. [Žodis gavus literatūrinę Vinco Krėvės premiją]. In *Ir mirtis nebus nugąlėta*, 529.

³⁹ Franklis V. *Žmogus prasmės akivaizdoje*, 35.

Gitana Vanagaitė

THE AUTOBIOGRAPHICAL TEXTS OF ALGIMANTAS MACKUS AND LIŪNĖ SUTEMA, OR
PRIDE IN EXILE

SUMMARY. This article, analyzing the autobiographies and autobiographical texts of the poets Algimantas Mackus and Liūnė Sutema published in Lithuanian and émigré periodicals, focuses on the main issue of their self-understanding, Who am I, having chosen to emigrate? This question is ever-present in both their poetry and their life texts. With the help of some claims of existential philosophy, I aim to show that answering this question involves raising other questions whose lexical components are based on concepts drawn from existential philosophy, such as guilt, responsibility, freedom, absurdity, and revolt.

KEYWORDS: Algimantas Mackus, Liūnė Sutema, autobiography, guilt, consciousness.